דב סדן: הנמר וידידו המנמנם

(הוצ' הקיבוץ המאוחד, תשי"א)

דוב סדן אסף וכינס ממאמריו זרי שימותיו המוסבים על שאלת גרמניה והרבותה ויחסי־גומלין בין יהודה ואשכנז להסתריהם ולגילוייהם. הוא אחד המעטים בתוכנו הדשאי להרים קולו בשאלת זו, כי אכן קנה לו בקיר אות — במעט הייתי אומר: בקיאות יתירה — בפרשת הכאובה והמאלפת. ומגרעתו היחידה של הספר, שהוא אסופת־דברים הבאת בסקום דבר אחד שלם ומשלים, הפרקים נכתבו בזמנים שונים (אם כי בתקופה אחת — ערב השואה ובימיה) ושפויים, ללא ספק, להצטרף בלב קורא מעמיק לכלל מס־כת אחת; אך מוטב היה, אילו הקדים המחבר להוציא בעצמו את הסיכום הכולל, לאחר עריכת עובדות ובנות־עובדות וניתוחן, במהקר אחד מקיף, ואולי הצדק אחו; לא הגיעה עדיין השעה לכך.

„הנמר וידידו המתנמנם". המשל והנמשל לקוחים מתוך מכתב של לודוויג שטייגהיים אל יום־טוב ליפמן צינץ, המדבר הוא בקארל גוצ'קוב, הסופר הגרמני, שהאדיר תחילה את דמות יידיו היהודי במחזהו „אוריאל אקוסטה". ואחר כך סטר לו בעצמו על לחייו. „כשם שהנמר המאולף שרבץ ליד מיטת אדוניו הישן, ליקק לו את ידו, עד שהחיזה דב, ועתה משחריחו את הדם, שכח את הכל, את האדונים, את היידיו, את המידות ואת הזמן — ותנה הוא מתכונן לטרוף את אדוניו" (עמ' 73). הן הן תכונותו ותע־לומות נפשו ויצריו של הרוצח — בלבוש משל קצת מורכב ובלתי שקוף. דב סדן עצמו מסיב להמשיל לנו, משלו של שטייגהיים הוא יליד האר־בה המאוכזבת; משלו של סדן, מוצ־או ותכליתו — הביקורת על עצמנו ובשרנו, והנא הגם־השני של ספרו: אשמנו בנו בגופנו — ועל עונשנו באנו. תבונת אשכנז, שאיכסנה את שאריית־יעקב לתקופת ביניים, שבין השתולדוויות־שמד. תכונה גלויה מאד — רק אנחנו איחרנו להכירה, ועתה דומה, כי הטיעור מבטן והשלמת את עצמו בידידים עולים היו לטעות בה. כעבים כן הסופרים, שלהם ושלנו, והקשה ביותר: יחסי „תערובת" שחת, רקמה, בביכול, ובממש, בינם ובינ־ינו. — — —

מדן מעדיף לבחור כנושאים לב־דיקותיו ולהשגותיו, את השבים במעלה: מכאן את הסופר הגרמני שאין גדולתו אלא לשעתה, ומכאן את חברו היהודי אשר אורו לא היה אלא אור חיור. הוא מעלה מתחום הנשייה כאלה ואלה אנשי־ביניים, אשר אולי רק „הנקודה היהודית", זו שעליה יתעכב, השארת נפשם וחיחידה, ואילו הוריתם ויצירותם נטתם עליהן הגולל והיו כלא היו. דוגמאותיו הן איפוא קרובות לתפישתו של הקוראה בה במידת שהיו רחוקות מתחום ידי־עתו שלו הספרטית. זירת הקרב היא שדה התרבות פשוטו כמשמעו, אדמת מישור חלקה, וכמעט ואין המדבר כלל בפיסגות המוזמות והד־מבודדות. הר הר ויעודו וגורלו.

אין „שתי גרמניה"; נכון הדבר ומוכח. אך לתרבות אמת אין זו ער־שה ולא כלום, כי תרבות אמת — בין שנצריגה היו גויים. בין שהיו יהודים — לא נשאר לה מקום כלל בא־רץ הזאת שהולידה גדולים ותקי־אתם.

עמנואל בן־גריון